

ואהבת!

בפרשה זאת קוראים לנו את הכרזת האמונה הקלאסית של היהדות: "שמע ישראל". פסוק זה, והקטע שאחריו על מצוות האהבה: "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ... הפכו להיות טקסט-יסוד של היהדות, והם מלווה אותנו מהתפילות שבפינו ועד למזוזות שבבתינו.

את היחס שבין הקב"ה לאדם מתאר המקרא דרך שלושה מודלים "אנושיים". הקב"ה הוא אב והוא מלך. מכאן הביטוי הקלאסי: "אבינו מלכנו". חז"ל והקבלה הוסיפו את היחס האמהי, במושג 'השכינה'. אך, ימים ספורים לפני ט"ו באב, מן הראוי להרהר בכך, שלא המלכות ולא האבהות/אמהות, אלא האהבה, אהבת ה', היא הסמל העליון של יחס האדם להקב"ה. היחסים האחרים לא נתבטלו, אך עליהם נוספה קומה עליונה. אף הרמב"ם, הרציונליסט הגדול, ראה באהבה את המדרגה הגבוהה ביותר שהאדם יכול להגיע אליה. רבים פיתחו את רעיונות הרמב"ם, אך דבר אחד היה חסר בתיאורי הפילוסופים. הקב"ה היה רק נשוא האהבה. חסר הייתה אהבת ה' לאדם, הקב"ה כנושא האהבה. את זאת הדגיש ר' יוסף אלבו, בפרקים האחרונים של החלק השלישי של 'ספר העיקרים', ובכך החזיר עטרה ליושנה. הלוא כך מתפללים לנו: "אֶהְבֶּה רַבָּה אֶהְבֶּתְנוּ", או בנוסח אחר "אֶהְבֶּת עוֹלָם אֶהְבֶּתְנוּ". באהבה הכפולה מקבל סמל האהבה את מלוא משמעותו, וכך היא נוכחת במקרא על כל רבדיו: אהבה עזה ויוקדת, עזיבה, קינאה, התרחקות ופיוס, תשובה שהיא שיבה. לשיאה מגיעה האהבה בפרקים הראשונים של ספר הושע ובפרשנות האלגורית של שיר השירים. מתוך כך, נוכל להבין את הערתו הנפלאה של יהודה הלוי (פרנץ) רוזנצווייג. רוזנצווייג שאל בצדק ב'כוכב הגאולה' אשר לו: "וְאָהַבְתָּ? האם ניתן לצוות על האהבה?" התשובה היא, שמילה זאת אינה אלא פנייתו של מי שאוהב ורוצה שיחזירו לו אהבה. זאת כביכול לא מצווה, אלא בקשה של אוהב. והאוהב פונה אלינו שאהבה זאת תהיה "בְּכָל לֵבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ".

בכל לבבך? כיצד להבין מלים אלו? ה'לבי' מתאר במקורות את עולמו הפנימי של האדם, את 'הרשות היחיד' שלו (כביטוי של ישעיהו ליבוביץ'), העולם הנסתר מעיני הזולת. זהו עולם, שפעמים רבות מדי, עומד בסתירה אל דבריו ומעשיו של האדם, בשקר, ברמאות, בחנופה ובצביעות, תופעות שהמקרא נלחם בהן רבות. בספר משלי (כו, כג-כד) מבוטא הניגוד הזה במשל נפלא: "כִּסְף סִיגִים מְצַפֶּה עַל תְּרֹשׁ". אדם רוכש לכאורה כלי כסף, אך זהו זיוף. הוא אינו אלא כלי חרס מצופה, כך הם "שִׁפְתַיִם דֹּלְקִים וְלֵב רָע", כדברי רש"י: "דֹּלְקִים - הרודפים אחר הבריות להסיתם בחלקות... נראין כאוהבין והם אויבים". והכתוב מסיים: "בְּשִׁפְתָיו יִנְכַר שׁוֹנֵא - - וּבְקִרְבוֹ יִשִּׁית מְרֻמָּה", בנוסח חז"ל, "אחד בפה ואחד בלב". ירמיהו (יז, ט-י) תיאר מציאות זאת במילים עצובות וכמעט מיואשות: "עֵקֶב הַלֵּב מִפֶּל וְאֲנֵשׁ הוּא - - מִי

יְדַעְנוּ? אין אנו יכולים לדעת את מחשבותיו ורצונותיו העמוקים של הזולת, רק הקב"ה "חִקֵּר לֵב בְּחֶן כְּלִיּוֹת". אפילו מעשים טובים שהאדם עושה, עלולים להיות תוצאה של לב עֶקֶב, האורב לנו, ומכין כנחש מכה אנושה נגדנו (זאת לא גישה פרנואידיה, ראו את הפוליטיקה הבינלאומית). גם מזמור יב בספר 'תהלים' מתייחס לתופעות אלו: "שָׁוֵא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ שִׁפְתַּי תִּלְקוֹת" (יב, ג). אלא שהצביעות מתוארת במזמור זה לא כפער בין הלב והפה, אלא כשני לבבות: "בְּלֵב וְלֵב יְדַבְּרוּ". מליצה זאת מקרבת אותנו, אולי, להבנת הביטוי "בְּכָל לִבְבָּד", המתאר לפי זה את המאבק נגד הצביעות ונגד השקר. האהבה באה ללמד את הקודש, ונמצאת למדה ממנו. היא למדה את קדושתה מאהבת ה'. גם בני האדם, גבר ואשה, בונים את ביתם על האהבה. בכל לבבך, פירושה נאמנות. הזוגיות בנויה על האינטימיות ועל ייחודיות. היא צריכה לייחד מקום קדוש, של קידושין, מקום קיומי שדלתותיו סגורות כלפי חוץ ונפתחות אך ורק כלפי פנים. על כך נאמרו הפסוקים הנפלאים והצנועים במשלי (ה, טו ואי'): "שִׁתָּה מִים מְבוֹרָךְ...? הֲיִי לְךָ לְבַדָּד וְאֵין לְזָרִים אֶתְּךָ... וְשִׁמְחָה מֵאִשֶׁת נְעוּרֶיךָ, אֵילַת אֲהָבִים וְיַעֲלֵת חַן...".

מדרש התנאים, ה'ספרי', ובעקבותיו גם רש"י הלכו בשתי דרכים אחרות בפירוש הביטוי. על אחת מהן נעמוד, אי"ה, בשבוע הבא. על הדרך האחרת נעמוד כאן: "בְּכָל לִבְבָּד, שלא יהיה לבך חלוק על המקום". זוהי לדעתי, התייחסות מופלאה לאחת מהטרגדיות של הנפש האנושית, מעין צביעות הפוכה. פעמים רבות עושים אנו את הדברים הנכונים, אבל אין לבנו שלם בכך. האדם מכריח את עצמו לעשות את הטוב. זאת מדרגה נאותה, שהחסידות על פי הזוהר (ח"א קמד ע"ב למשל) מכנה 'אתכפיא', הכפייה העצמית. אולם, המוסר החסידי רואה את האידיאל, שאולי לא ניתן להשגה שלמה, ב'אתהפכא', שיתהפך הלב ויהיה בהרמוניה עם המעשה הטוב. נחזור למודל האהבה. אילו האדם שאנו אוהבים, היה מחזיר לנו "אהבה" נכונה ותקנית, מתוך כפייה פנימית, האם היינו מרוצים מכך? האם זה כל מה שאנו רוצים? או אולי, כדברי חז"ל על הקב"ה (סנהדרין קו ע"ב): 'הקדוש ברוך הוא ליבא בעי [את הלב - רוצה]', שהרי כתוב (שמואל א, טז, ז): "כִּי הֶאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו וְהִ' יִרְאֶה לְלֵבָב". האהבה באה ללמד, ונמצאת למדה. אולי, גם אנו באהבתנו האנושית, זקוקים ללב, ומתבקשים לתת את הלב. לפעמים מתוך שלא לשמה באים לשמה, והלב נפתח. אך, ללא הלב, עלולה הזוגיות להפוך מנווה מדבר לשממה: "מִכָּל מְשֻׁמֵּר נֶצַר לְבָד - - כִּי מִמֶּנּוּ תִזְכָּאוֹת חַיִּים" (משלי ד, כג). זהו המפעל החשוב ביותר של האוהבים.

האהבה היא הסמל העליון מפני שהיא מהווה, כביכול, האתגר הגדול העומד בפני הקב"ה. אפשר לקנות "שירותי" אהבה, או תיאטרליות של אהבה, אבל אי אפשר לקנות אהבה: "אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה בּוֹז יְבוּזוֹ לוֹ" (שה"ש ח, ז). 'בוֹז יְבוּזוֹ לוֹ' מפני שאי אפשר להחליף הון ואף שלטון באהבה, למרות שלפעמים זה נראה כך. אפשר לכפות, לאנוס, אך אין יכולים להכריח אהבה. מפני שהאהבה היא פרדוקס, היא מחויבות שצריכה להתקבל באופן חופשי על ידי האדם. הקב"ה יכול היה לברוא לגיונות נוספים של מלאכים, כרובים ושרפים,

כדי שישירו לפניו שירים ותשבחות המלווים במוסיקה שמימית. אלא שהקב"ה ברא את האדם כייצור חופשי, כאתגר האמיתי היחידי הקיים לפניו. הקב"ה מצפה מהאדם אהבת ה' ואהבת הריע. אלא שהאהבה האמיתית אפשרית רק מתוך חרות. זהו עומקם של דברי החכמים שאמרו "הקב"ה לבא בעי". כפי שכתבתי כבר פעם בשורות אלה, מתאר אני לעצמי שבעתיד הקרוב או הרחוק תייצר הטכנולוגיה בני/בנות זוג רובוטיים, משרתי אהבה ונישואים. זה יהיה ההישג האולטימטיבי של האנושות. בפרפרזה אבסורדית לדבריו של יחזקאל (לו, כו) יאמרו המדענים אז: "וְהִסְרֵתִי אֶת לֵב הַבָּשָׂר מִבְּשָׂרְכֶם וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב סִלִּיקוֹן". אני מקווה שצאצאינו יהיו שייכים לשמורת הטבע שתכריז: "אִם אֶשְׁכַּחְךָ אַהֲבָה - תִּשְׁכַּח יְמִינִי, תִּדְבַּק לְשׁוֹנֵי לְחֻמֵי אֵם לֹא אֶזְכָּרְכִּי". כבר היום, ללא פלאי או זוועות הטכנולוגיה, המילה 'אהבה' מחוללת בראש כל חוצות, כשנלקח ממנה הלב, הממד הנפשי שבה. כנגד חילול האהבה, מעלה היהדות על נס את האהבה השומרת אמונים ומנצחת את הזמן: (שיר השירים ח, ו-ז): "כִּי עָזָה כַּמְּנוֹת אַהֲבָה קִשָּׁה כְּשֵׂאוֹל קִנְיָה... מִיָּם רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה וְנִקְרָוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ". כאן נעוץ הסוד של נצחיות קיומו של עם ישראל.